

УДК 332.2:332.3

SPATIAL PLANNING OF THE TERRITORIES OF UKRAINE. THE MAIN ASPECTS, HISTORY AND CURRENT STATE OF SPATIAL PLANNING IN UKRAINE

ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ. ОСНОВНІ АСПЕКТИ, ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Fedorchuk N.V. / Федорчук Н.В.

master of geography faculty. / магістр географічного факультету
Kyiv National University named after Taras Shevchenko,
64/13, Volodymyrska Street, City of Kyiv, Ukraine, 01601
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Володимирівська, 60, 01601

Анотація. В роботі розглядається всебічний огляд історії та сучасний стан просторового планування територій в Україні. Висвітлення динаміки переходу від централізованої радянської системи до більш децентралізованого підходу, який намагаються привести практики територіального планування у відповідність до європейських стандартів. Незважаючи на прогрес у розробці національних та регіональних стратегій, підкреслюється, що Україна продовжує стикатися з проблемами, такими як корупція, бюрократична неефективність та обмежена участь громадськості. Реформування системи просторового планування є важливим завданням для формування сталих, інклюзивних та життєздатних громад по всій країні.

Окреслюються основні аспекти просторового планування в Україні, включаючи охорону довкілля, урбанізацію, регіональний розвиток, транспорт, соціальну згуртованість та культурну спадщину. Підкреслюється необхідність збалансування різноманітних потреб населення, подолання регіональних диспропорцій та сприяння сталому розвитку як ключові виклики. Ефективне просторове планування може допомогти Україні створити життєздатні, інклюзивні та екологічно стійкі громади, що в свою чергу сприятиме загальному розвитку країни.

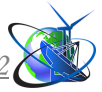
Ключові слова: просторове планування, децентралізація, регіональний розвиток, сталість, інклюзивність, урбанізація, транспортна інфраструктура, охорона довкілля, технологічні інновації.

Вступ.

Просторове планування в Україні зазнало значних змін впродовж своєї історії, відображаючи політичні, економічні та соціальні зміни в країні. Концепція просторового планування включає в себе організацію та управління земельними ресурсами, інфраструктурою та ресурсами для досягнення сталого розвитку та покращення якості життя громадян.

Основний текст.

Історія просторового планування в Україні розпочалася ще за часів Радянського Союзу, коли централізоване планування було характерною рисою планової економіки. У цей період уряд відіграв ключову роль у визначення землекористування, розподілі ресурсів та управління міським розвитком. Міста проектувалися на основі принципів соціалістичного містобудування, з акцентом на функціональне зонування та збереження інфраструктури для підтримки промислового зростання. Розпад Радянського Союзу в 1991 році став

переломним моментом для України та її системи в просторовому плануванні територій. Перехід до ринкової економіки створив нові завдання та можливості для реструктуризації землекористування та міського розвитку. Перед незалежною Україною постало завдання переходу від централізованої планової економіки до більш децентралізованої та ринково орієнтованої.

На початку 1990-х років Україна почала створювати основи системи просторового планування. Заходи з децентралізації були спрямовані на передачу функцій місцевого самоврядування регіональними та місцевими органами влади. Однак перехід не обійшовся без труднощів, оскільки нестача досвіду ринкового планування та брак фінансових ресурсів перешкождали ефективному виконанню цих поставлених завдань.

У 2000-х роках в Україні були спроби модернізувати практику просторового планування територій. Прийняття нового законодавства та розробка стратегічних планів мали на меті наблизити країну до європейських стандартів. Однак, проблеми залишилися, включаючи корупцію, бюрократичну неефективність та неузгодженість у практиці планування між різними регіонами.

Оскільки Україна прагне тісних зв'язків з Європейським Союзом, просторове планування стало основним пунктом для приведення у відповідність до стандартів ЄС. В Угоді про асоціацію, підписаний у 2014 році, підкреслюється необхідність сталого розвитку, захисту навколишнього середовища та впровадження найкращих практик у сфері просторового планування. Ця угода спонукала Україну розпочати низку реформ для модернізації системи планування. Програма реформ включала розробку комплексної національної стратегії просторового планування територій, планів регіонального розвитку та створення ефективних механізмів координації між різними рівнями влади. Метою стало сприяння збалансованому регіональному розвитку, підвищення екологічної стійкості та покращення загальної якості просторового планування територій.

Станом на 2024 рік Україна продовжує боротися зі складнощами просторового планування. Реформи, розпочаті на початку 2010-х років досягли певного прогресу, але проблеми залишилися. Процес децентралізації розширив повноваження місцевих органів влади, дозволивши їм приймати рішення, які більше відповідають конкретним потребам їхніх громад. Національна концепція просторового розвитку, прийнята у 2015 році, слугує керівним документом для просторового планування та національному рівні. Вона окреслює принципи збалансованого регіонального розвитку, сталого землекористування та розвитку інфраструктури. Однак реалізація цих принципів у різних регіонах відбувається по-різному, що відображає відмінності в ресурсах, досвіді та готовності до реформ. Одним з важливих досягнень є створення агенцій регіонального розвитку, завданням яких є координація зусиль з просторового планування на регіональному рівні. Ці агенції відіграватимуть важливу роль в узгодженні місцевих планів розвитку з національною стратегією, сприяють співпраці між місцевими органами влади та залученню інвестицій в інфраструктурні проекти. Незважаючи на ці позитивні

кроки, залишаються труднощі у вигляді бюрократичних перешкод, корупції та несподіваного застосування правил при просторовому плануванні територій. Участь громадськості у процесі планування залишається обмеженою, що перешкоджає розвитку всебічного та прозорого процесу прийняття рішень.

Останніми роками в Україні спостерігаються нові тенденції у сфері просторового планування територій. Все більше уваги приділяється інтеграції цифрових технологій, таких як географічні інформаційні системи, для покращення процесу прийняття рішень на основі цифрових даних. Цей перехід до розумного планування має на меті підвищити ефективність управління земельними ресурсами, розвитку інфраструктури та моніторинг довкілля. Важливість сталого розвитку також набуває все більшого значення в дискусіях щодо просторового планування. Докладаються зусилля для включення принципів сталого розвитку з урахуванням екологічних, соціальних та економічних міркувань. Це включає просування зеленої інфраструктури, підвищення енергоефективності та вирішення проблем, пов'язаних зі зміною клімату. Міжнародне співробітництво та обмін найкращими практиками відіграють значну роль у формуванні майбутнього просторового планування в Україні. Співпраця з європейськими партнерами, зокрема, надає можливості для вивчення успішного досвіду та впровадження інноваційних підходів до вирішення спільних задач.

Отже історія та сучасний стан просторового планування територій в Україні відображають динамічний процес адаптації та реформ. Країна перейшла від централізованої системи планування радянських часів до більш децентралізованого підходу з фокусом на узгодження європейськими стандартами. Незважаючи на прогрес, досягнутий у розробці національних і регіональних стратегій, такі проблеми, як корупція і бюрократична неефективність, продовжують створювати перешкоди для ефективної імплементації. Реформи, що тривають, особливо ті, що зумовлені прагненням до тіснішої інтеграції з Європейським союзом, свідчать про прагнення модернізувати практику просторового планування територій в країні. Оскільки Україна продовжує свій шлях розвитку, процес розвитку її системи просторового планування матиме вирішальне значення для формування сталих, інклюзивних та життєздатних громад по всій території країни.

Просторове планування територій є надважливим елементом в управлінні та розвитку територій України. Воно передбачає організаційний розподіл землі, ресурсів та інфраструктури для досягнення сталого розвитку, економічного зростання та підвищення якості життя громадян. Основні аспекти просторового планування в Україні охоплює широке коло питань, включаючи охорону довкілля, містобудування, регіональні диспропорції, транспорт та соціальну згуртованість.

Охорона довкілля є першочерговим завданням територіального планування. Україна має різноманітний та екологічно чутливий ландшафт, який потребує ретельного вивчення для запобігання погіршення та забезпечення сталого використання природних ресурсів. Для цього необхідно визначити та зберегти території, що мають екологічне значення, такі як водно-болотні угіддя,

ліси та осередки біорізноманіття. Крім того, просторове планування територій має враховувати такі проблеми, як забруднення, вирубка лісів та вплив промислової діяльності на навколишнє середовище. Практики сталого землекористування, зусилля з охорони природи та включення зелених насаджень до міських територій є важливими елементами екологічного планування.

Урбанізація є також важливою тенденцією в Україні, коли більшість населення концентрується в містах. Ефективне просторове планування має важливе значення для управління місто і запобігання таким проблем, як перенаселеність, неналежна інфраструктурна та соціальна нерівність. Це включає правила зонування, планування землекористування та розробку генеральних планів міст. Мета полягає у створення добре продуманих сталих і придатних для життя міських просторів, які задовольняють потреби мешканців і водночас сприяють економічному розвитку. Балансування між розширенням міст та збереженням зелених насаджень і культурної спадщини є ключовим викликом у міському просторовому планування. Збалансування регіонального розвитку є важливим аспектом просторового планування в Україні. Країна має різноманітні регіони з різним рівнем економічного розвитку та доступності ресурсів. Метою просторового планування є сприяння збалансованому регіональному розвитку, забезпечення того, що усі регіони країни користувалися економічними можливостями та соціальними послугами. Це може включати цільові інвестиції у слаборозвинені регіони, створення зон економічного розвитку та покращення транспортної інфраструктури для з'єднання віддалених районів з міськими центрами. Ефективний транспорт має вирішальне значення для економічного розвитку та соціального зв'язку. В Україні просторове планування передбачає проектування та реалізацію транспортних мереж, які сприяють переміщенню продуктів та людей. Це включає розвиток автомобільних доріг, залізниць, аеропортів та системи громадського транспорту. Наголос на сталих та екологічно чистих транспортних рішеннях має вагоме значення для вирішення як проблем заторів у містах, так і екологічних проблем. Цього можна досягти, розвиваючи громадський транспорт і зменшуючи залежність від приватного автотранспорту.

Просторове планування має важливу роль у сприянні соціальній згуртованості та залученню шляхом створення доступного середовища для всіх громадян, незалежно від їхнього соціально-економічного стану, віку чи фізичних можливостей. Це включає в себе забезпечення соціальної інфраструктури, такої як школи, заклади охорони здоров'я та громадські центри у стратегічних місцях. Крім того, просторове планування має вирішувати питання, пов'язані з доступністю житла, забезпечуючи громадянам доступ до адекватних і доступних варіантів житла. Створення багатофункціональних забудов, що поєднують житлові, комерційні та рекреаційні простори, сприяє створенню динамічних та інклюзивних громад. Збереження та популяризація культурної спадщини є невід'ємним аспектом просторового планування в Україні. Країна має багату історію та різноманітну

культурну спадщину, яка потребує захисту. Це включає охорону історичних пам'яток, традиційної архітектури та культурних ландшафтів. Стратегії просторового планування повинні включати заходи із захисту та інтеграції культурних цінностей у процес розвитку. Баланс між модернізацією та збереженням культурної ідентичності є делікатним, але необхідним питанням при просторовому планування території.

Враховуючи вразливість України до стихійних лих, таких як повені, землетруси та промислові аварії, просторове планування має включати заходи зі зниження ризиків стихійних лих. Це передбачає визначення вразливих територій, впровадження правил землекористування для зменшення ризиків та розробку планів реагування на надзвичайні ситуації. Інтеграція кліматичної стійкості в просторове планування має важливе значення для вирішення зростаючих викликів, пов'язаних зі зміною клімату. З огляду на глобальні виклики, спричинені зміною клімату, просторове планування в Україні має включати стратегії адаптації до зміни клімату. Це передбачає визначення вразливих територій, розвиток кліматично стійкої інфраструктури та впровадження політики, спрямованої на скорочення викидів парникових газів. Адаптації до зміни кліматичних умов має важливе значення для мінімізації впливу на громади, екосистеми та економічну діяльність.

Ефективний процес просторового планування територій вимагає активної участі громадськості та просторового управління. Залучення громадян до процесів прийняття рішень гарантує, що їхні потреби та занепокоєння будуть враховані. Такий підхід до участі також допомагає сформувати у населення почуття причетності та відповідальності. Належні практики врядування, включаючи прозорість, підзвітність та верховенство права, мають вирішальне значення для успішної реалізації ініціатив у сфері просторового планування. Отже, просторове планування територій в Україні є багатограним і динамічним процесом, який вимагає ретельного врахування екологічних, соціальних, екологічних та культурних чинників. Збалансування різноманітних потреб зростаючого населення, подолання регіональних диспропорцій та сприяння сталого розвитку є ключовими викликами. Завдяки ефективному просторовому плануванню територій Україна може створити життєздатні, інклюзивні та екологічно стійкі громади, які підвищать добробут свої громадян і сприятимуть загальному розвитку країни.

Просторове планування територій в Україні також охоплює стратегії економічного розвитку для забезпечення міцної та диверсифікованої економіки. Це передбачає визначення ключових секторів для зростання, заохочення інвестицій у стратегічні галузі та сприяння інноваціям. Для залучення бізнесу та інноваційні хаби. Мета – створити збалансований економічний ландшафт, який сприятиме загальному процвітанню країни, уникаючи при цьому надмірної залежності від одного сектору.

Враховуючи значний аграрний сектор України, просторове планування має ретельно підходити до використання сільськогосподарських земель. Баланс між потребою у виробництві продуктів харчування та екологічною стійкістю має вирішальне значення. Стратегії можуть включати захист родючих ґрунтів,

просування сталих сільськогосподарських практик та запобігання деградації земель. Крім того, планування землекористування має враховувати вплив зміни клімату на сільське господарство і включати адаптаційні заходи для забезпечення продовольчої безпеки зростаючого населення.

Україна межує з кількома державами, і транскордонне співробітництво є важливим аспектом просторового планування. Координація з сусідніми країнами має важливе значення для вирішення спільних викликів, таких як екологічні проблеми, транспортні мережі та економічне співробітництво. Стратегії просторового планування територій повинні сприяти співпраці у реалізації проектів регіонального розвитку, інфраструктурних ініціатив та гармонізації нормативно-правових актів для покращення транспортного сполучення та взаємної вигоди. Просторове планування територій в Україні може отримати вигоду від прийняття міжнародних стандартів і кращих практик. Вивчення успішного досвіду інших країн, особливо та тих, що стикаються зі схожими проблемами, може надати цінну інформацію. Співпраця з міжнародними організаціями та участь у формах з обміну знаннями може сприяти постійному вдосконаленню підходів до просторового планування територій в Україні.

Інтеграція технологій у просторове планування набуває все більшого значення. Географічні інформаційні системи (ГІС), дистанційне зондування землі та інші технології відіграють значну роль у зборі, аналізі та візуалізації даних. Ці інструменти допомагають приймати обґрунтовані рішення, відстежувати зміни у землекористуванні та прогнозувати майбутні тенденції. Використання технологій «розумного міста» може покращити міське планування, підвищуючи ефективність інфраструктури, управління ресурсами та загальну якість життя мешканців.

Система просторового планування вважається ефективною, якщо вона включає механізми моніторингу та оцінки реалізації планів і політики. Регулярні оцінки гарантують, що цілі досягаються, і можна вносити корективи відповідно до обставин, що змінюються. Індикатори моніторингу можуть включати економічні показники, якість навколишнього середовища, соціальний добробут і розвиток інфраструктури. Безперервне оцінювання уможливорює адаптивне управління, гарантуючи, що просторове планування завжди реагує на потреби та виклики, що змінюються.

Розвиток потенціалу державних установ, органів місцевого самоврядування та інших зацікавлених сторін, які беруть участь у просторовому плануванні територій, має вирішальне значення для успішної імплементації. Навчальні програми, семінари та ініціативи з обміну знаннями можуть покращити навички та досвід, необхідні для розробки та реалізації ефективних стратегій просторового планування. Співпраця з академічними установами, дослідницькими організаціями та приватним сектором може сприяти більш комплексному та обґрунтованому підходу до територіального розвитку.

Висновки.

Було розглянуто історію та сучасний стан розвитку системи просторового

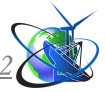
планування в Україні. Простежено динамічний перехід від централізованого радянського планування до більш децентралізованого та орієнтованого на ринок підходу, який наблизив Україну до європейських стандартів територіального розвитку. Визначено, що основні аспекти просторового планування в Україні охоплюють широке коло питань, включаючи охорону довкілля, містобудування, збалансований регіональний розвиток, розвиток транспортної інфраструктури та соціальну згуртованість. Наголошується на необхідності врахування цих різноманітних факторів для забезпечення сталого та інклюзивного територіального розвитку. Визначено нові позитивні тенденції, зокрема посилення уваги до інтеграції цифрових технологій, врахування принципів сталого розвитку та активізація міжнародного співробітництва. Ці напрями свідчать про прагнення України модернізувати систему просторового планування відповідно до сучасних викликів та найкращих практик.

Література:

1. Відсутність генеральних планів та зонінгу населених пунктів порушує їх майбутній розвиток. URL: <http://www.minregion.gov.ua/press/news/vidsutnistgeneralnih-planiv-ta-zoningunaselenih-punktiv-porushuye-yih-maybutniy-rozvitokpartshaladze>
2. Дорош А.Й. Нові підходи до територіального планування в Україні з врахуванням децентралізаційних процесів та досвіду Австрії. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2016. № 3. С.78-85, с.79
3. Є.О. Маруняк. Територіальне (просторове) планування: зміст, еволюція та основні сучасні напрями. Український географічний журнал – 2014, № 2. с. 22-32
4. Земельний кодекс України. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
5. Якимчук А.Ю. Просторове планування територій у системі державного управління. Децентралізація влади, проведення реформ в Україні. Сучасний стан та проблеми підготовки кадрів для об'єднаних територіальних громад: мат-ли I Міжнар. наук.-метод. конф. Рівне : Волин. Обереги, 2017. С.138-140.

References:

1. The lack of master plans and zoning of settlements disrupts their future development. URL: <http://www.minregion.gov.ua/press/news/vidsutnistgeneralnih-planiv-ta-zoningunaselenih-punktiv-porushuye-yih-maybutniy-rozvitokpartshaladze>.
2. Dorosh A. New approaches to territorial planning in Ukraine, taking into account decentralisation processes and Austrian experience. Land management, cadastre and land monitoring. 2016. № 3. P.78-85, p.79.
3. Maruniak E.O.. Territorial (spatial) planning: content, evolution and main modern directions. Ukrainian Geographical Journal - 2014, No. 2, pp. 22-32.
4. Land Code of Ukraine. Electronic resource: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
5. Spatial planning of territories in the system of public administration. Decentralisation of power, reforms in Ukraine. Current state and problems of training for united territorial communities: materials of the I International scientific and methodological conference: Volyn. Oberegi, 2017. С.138-140.

Abstract. *The article provides a comprehensive overview of the history and current state of spatial planning in Ukraine. The dynamics of the transition from the centralised Soviet system to a more decentralised approach that attempts to bring spatial planning practices in line with European standards are highlighted. Despite progress in the development of national and regional strategies, it is highlighted that Ukraine continues to face challenges such as corruption, bureaucratic inefficiency and limited public participation. Reforming the spatial planning system is an important task for creating sustainable, inclusive and resilient communities across the country.*

The paper outlines the main aspects of spatial planning in Ukraine, including environmental protection, urbanisation, regional development, transport, social cohesion and cultural heritage. It highlights the need to balance the diverse needs of the population, overcome regional disparities and promote sustainable development as key challenges. Effective spatial planning can help Ukraine to create resilient, inclusive and environmentally sustainable communities, which in turn will contribute to the overall development of the country.

Key words: *spatial planning, decentralisation, regional development, sustainability, inclusiveness, urbanisation, transport infrastructure, environmental protection, technological innovation.*

Стаття відправлена: 15.04.2024 р.

© Федорчук Н.В.